

LEÁNYOKTATÁSUNK EGYSÉGES SZERVEZÉSE.

Székfoglaló a Magyar Pædagogiai Társaságban 1914 február 21-én.

Első közlemény.

Az a nagy átalakulás, mely hazánkban a népoktatás szervezése óta minden téren megnyilvánult, sürgősen megköveteli, hogy az iskolákat is a jelenkor szükségleteihez alkalmazzuk. Korszerű reformra szorulnak tehát nemcsak a fiúiskolák, hanem a különböző irányzatú leányiskolák is. Sőt ezek újjászervezése még a fiúiskolákénál is sürgősebb, miután újabb időben *épen a nő helyzetében mutatkozik a legnagyobb változás a multhoz képest. Eltekintve ugyanis azoktól az aránylag csekély számú hajadonoktól, akiknek anyagi helyzete olyan kedvező, hogy jövőjük előreláthatóan biztosítva van: ma már a társadalom bármelyik rétegéhez tartozó nőnek is számot kell vetnie azzal az eshetőséggel, hogy életének fenntartása végett előbb-utóbb a saját munkájára szorúl. Mai napság tudvalevően még a férjhezmenetel sem nyújt a nőnek minden esetben elég biztosítékot a megélhetésre; hisz lépten-nyomon van alkalmunk tapasztalni, hogy sok családban az anyának magának is hozzá kell járulnia keresetével az életfenntartáshoz elengedhetetlen jövedelem gyarapításához. Nyilvánvaló, hogy ennek az állapotnak bekövetkezésével az intéző körök nem vetettek számot évtizedekkel ezelőtt, amikor a leányoktatást szervezték; annyival inkább kötelességünk tehát most már, hogy a leányok képzésére szolgáló intézeteket a mai követelmények szerint haladéktalanul újjászervezzük. Sürgős pedig ez azért is, mert leányiskoláink csaknem félszázados szervezete a közgazdasági és társadalmi átalakulás ellenére úgyszólván semmit sem változott. Készültek ugyan az egyes iskolák számára új tanítástervek, s itt-ott megnyílt a leányok részére újabban egy-egy leánygimnázium és női felsőkezeskedelmi iskola; de mindez a leányoktatás szervezete tekintetében korántsem tekinthető lényeges változásnak, s azonfölül az ország lakosságának csak nagyon kis töredékére nézve jelent haladást.*

Az újjászervezés mértékéről az a véleményem, hogy fogadjuk el alapul a már meglévő iskolákat s ne vessük el mai szervezetökből

azt, a mi a jövőben is hasznavehetőnek mutatkozik. Hisz a gyakorlati nézőpont is utal arra, hogy szervezeti javaslatunkban ne lépjük túl a megvalósíthatóság kereteit; azért gondos körültekintéssel arra törekszem, hogy a szóbanforgó reform követelményeit a *fokozatos fejlődés* elve szerint a meglévő alapból kiindulva állapítsam meg.

Mindenekelőtt is tisztában kell azonban lennünk a leányoktatás különböző fokainak céljával és feladatával. Ha általános nézőpontból tekintjük az iskola feladatát, akkor bizonyára valamennyien egyetértünk Rein-nel abban, hogy az iskola egyik főfeladata a jellemképzés; s hiszen a társadalom bármely rétegének kiművelésében arra kell törekednünk, hogy minden egyed erkölcsi jellemmé s ez alapon egyúttal a társadalom értékes tagjává neveltessék. Eszerint tehát a társadalom minden rétegének ifjúsága számára tulajdonképen egy és ugyanazon szervezetű iskolára lenne szükségünk. S ez a közös iskolázás kétségkívül hathatós ellenszere lenne annak a szakadásnak, mely az élethivatások szerint való elkülönülés folyamányaképen a társadalomban országszerte mutatkozik. Sajnos következménye ennek, hogy gátat vet a kölcsönös megbecsülésnek és meglazítja a kötelességérzetet, amelynek az általános emberszeretetből folyólag arra kellene indítania az egyedeket, hogy jóindulattal viselkedjenek egymás iránt, megértsék, kölcsönösen támogassák és segítsék egymást.

A közös iskolázás ideális elvével azonban a gyakorlati kivitelben, sajnos, ellentétben állanak az egyes néprétegek anyagi viszonyai és a különböző életpályák sajátlagos követelményei mellett a növendékek egy részének tehetségbeli fogyatkozása, illetőleg az elméleti tanulmányok iránti közömbössége, hanyagsága, amivel számot kell vetnünk, ha azt akarjuk, hogy a társadalom föllelje az iskolákban az egyedek boldogulásának tényezőit. Ez okból elengedhetetlen, hogy az egyes társadalmi rétegek oktatási igényeihez és sajátlagos életfeltételeihez, valamint a növendékek tehetségéhez képest más és más irányú és fokú iskolákat szervezzünk. Egyúttal azonban arra kell törekednünk, hogy az iskoláknak a gyakorlati élethez alkalmazott tagozódása lehetőleg szűk határok közé szoríttassék.

Lássuk már most, hogy korunk társadalmi és közgazdasági viszonyai a növevelés terén a különböző néprétegek igényeihez képest miféle iskolák fenntartását követelik meg.

Az ország lakossága a különböző élethivatások, foglalkozási ágak szerint megfelelő átmenetekkel, három főcsoportra osztható.

a) A legnagyobb csoport a lakosságnak az a rétege, melynek tagjai az iskolai képzettség minimumával beérő gyakorlati foglalkozásokkal keresik meg kenyeröket. Tevékenységük tehát kiválóképen fizikai munka. A lakosságnak ezt a legnépesebb csoportját közön-

segesen alsó népréteg vagy alsó néposztály elnevezéssel illetik. Iskolai képzését ellátja a mindennapi és az ismétlő *népiskola*. Közülök csak az értelmesebb, ügyesebb és józan életmódot folytató elemek vannak takarékoságuknál és jobb keresetöknél fogva abban a helyzetben, hogy leányaikat 12—15 éves korukban is még mindennapi iskolába küldhessék.

b) Ellentéte ennek az alsó néprétegnek az élethivatások ama csoportja, mely mélyebb gondolkozásra és szellemi alkotásra utaló tudományos és művészi tevékenységet igényel. A lakosságnak ez a rétege tehát kiválóképpen szellemi munkát végez; feladata egyfelől a tudomány és a művészet önálló művelése, másfelől pedig a tudományos kutatás és a művészi alkotás vívmányainak a gyakorlat terén való értékesítése. A társadalom e magasabb képzettségű rétegét a műveltek osztályának nevezhetjük; a tudósokon, művészeken és az ú. n. értelmiség kiválóbb tagjain kívül ide soroljuk a főiskolai s felső szakiskolai képzettségű, művelt földbirtokost, gyárost és nagykereskedőt is, amennyiben élethivatásukban valóban szellemi munkát végeznek, mely a természettudományok, a technológia és nemzetgazdaság problémáinak ismeretén és szakszerű alkalmazásán alapul. Kiképzésükre szolgálnak a főiskolák és a felső szakiskolák, valamint a megfelelő előtanulmányok szerzésére az azokra jogosító középfokú iskolák.

c) A lakosság e két, ellentétes rétege között van az ú. n. középosztály, mely közvetítő kapcsolóként érintkezik mind a műveltek osztályával, mind pedig az alsó néposztállyal. Zöme ennek a csoportnak a tisztos városi polgárság, valamint a köz- és magántisztviselők ama nagy csoportja, melynek műveltsége meghaladja ugyan a középfokú iskolák alsó tagozatában elsajátítható mértéket, de alatta marad a főiskolákon nyerhető tudományos színvonalnak.

Korunk gazdasági és társadalmi viszonyaihoz képest tehát leányiskoláink szervezetében is három fokot kell megkülönböztetnünk; s ha megmaradunk a mai elnevezések mellett, akkor a leányoktatás ezen háromféle iskolája lennie: a *népiskola*, a *polgári leányiskola* és a *felső leányiskola*. A főiskoláktól itt eltekinthetünk, miután ilyen az Erzsébet-Nőiskolán kívül, külön leányok számára nincsen. Nyilvánvaló azonban, hogy a polgári leányiskola — a fennebb kifejtett okokból — jelenlegi félszázados alakjában ép oly kevéssé felel meg mai középosztályunk nőnevelési igényeinek, mint a felső leányiskola a műveltek osztálya követelményeinek; mind a kettőnek korszerű kifejlesztése tehát elodázhatatlan, sürgős feladat. Éppen így szorul városokban s népes nagyközségekben bizonyos kiegészítésre a *népiskola* is.

A nőnevelési intézetek külön, negyedik csoportja továbbá a különböző *női szakiskolák*.

I. A népiskola.

Háztartási és nőipari népiskola.

A falu lakóinak túlnyomó többsége, nemkülönben a város alsó néposztályának legszegényebb rétege, leánygyermekai iskoláztatásában teljesen beéri ma még az ismétlő iskolával kiegészített népiskola jelenlegi hat osztályával. Szüksős anyagi viszonyai között ugyanis a városzegény népe egyáltalában nem gondolhat arra, hogy leányai 12. életévök betöltése után is még a mindennapi iskolába járjanak; a szegény ember rendszeren szolgálatba adja avagy gyárba küldi a leányt, hogy a saját keresetével is hozzájáruljon az életfenntartás szükségleteinek fedezéséhez. Ugyanígy cselekszik a falu «szegény népe» is; a jobb sorsban élő falusiak pedig házi gazdaságukban foglalkoztatják a serdülő leányt s emellett legfennebb a heti néhány órára terjedő ismétlő iskolába járatják. Eszerint a népiskola, jelenlegi hatosztályú mindennapi és három évfolyamú ismétlő iskolai alakjában, a szóban forgó népréteg leányoktatása terén a jövőben is fenntartható; gondoskodni kell azonban arról, hogy mindenütt a kor színvonalán álljon s országszerte eleget tegyen a tanítástervnek és az utasításoknak.

Új követelményekkel találkozunk azonban az alsó néposztály jobbsorsú rétegéhez tartozó serdülő leányok iskolázása tekintetében a városokban. Itt ugyanis az alsó néposztály keretében egymástól két réteg különül el: az egyszerű, mostoha viszonyok között élő közönséges munkásnép mellett van itt a munkáslakósságnak olyan rétege is, amely józan, takarékos életmódjánál és jobb kereseténél fogva valamivel jobb helyzetben van, úgy hogy nem szorul épen serdülőleányainak keresetére s nincs arra utalva, hogy a leányt 15—16 éves kora előtt kiadja a házból. Nem is szánja erre magát már erkölcsi okokból sem. Otthon azonban a háznál, fogyatékos és szükségos háztartásukban, nem tudják eléggé foglalkoztatni a 12—15 éves leányt; hisz kicsinyke, egyszobás lakásuk rendbentartása s egyéb háztartási munkájuk még az anyának sem ad elég dolgot. Az kellene tehát a leánynak, aki betöltötte 12. életévét és sikerrel végezte a népiskola hat osztályát, hogy megtanulja valahol a főzést, mosást, vasalást, meg a fehérnemű és a legegyszerűbb felsőruha varrását, hadd váljék belőle azután, ügyes szakácsnő, szobaleány vagy varrónő, hogy jómódu családok körében háztartási munkával avagy varrással keresse megkenyerét, amíg nem akad hozzáillő ember, aki elveszi feleségül.

Amennyire józan ez az okoskodás, olyannyira kell sajnálkoznunk azon, hogy a népiskola keretében egyáltalában nincsen arravaló munkaiskolánk, amely a vázolt célból a nép rendelkezésére állana. Mit tegyen hát az a jórahaló, szegénysorsú, de az egyszerű munkásnál

valamivel mégis csak jobb keresetnek örvendő szakmunkás, szolgáló, altiszt stb. a serdülő leányával? «Küldje a polgári leányiskolába!» mondja erre talán a fölületesen gondolkozó ember, megfélemlítve arról, hogy a) akárhány szegénysorsú leánynak se kedve, se tehetsége nincsen ahhoz, hogy polgári leányiskolát végezzen; ellenben jól beválnék a teljesen gyakorlati irányú háztartási és nőipari népiskolában, mint igazi munkaiskolában; b) akárhány szegénysorsú munkás leánya a polgári leányiskola látogatása következtében elszakad a szegényes családi tűzhelyétől, ahol többé már nem érzi jól magát, úgy hogy szülei bánatára szinte elidegenedik a saját körétől; c) az alsó néposztályból származó leányok, akik polgári leányiskolai négy osztályt végeznek, többé már tudni sem akarnak háztartási munkáról; «úri sorba» vágnak, hivatalba törekszenek vagy legalább is gépirónók akarnak lenni; ámde a törtetők nagy számánál fogva nem juthatnak mindannyian alkalmazáshoz, eselédsorba pedig egyáltalában nem akarnak állani, s otthon, a szegényes családi körben, sincsen többé maradásuk; nem csodálható tehát, hogy ilyen körülmények között sokan elszédülnek közülök az élet forgatagában s arra az útra tévednek, amely ellenállhatatlanul a posványba tereli őket.

Mindennek sok esetben elejét vehette volna a népiskola 6 osztályára tamaszkodó *háztartási és nőipari népiskola* szervezése, amelyvel akárhány leány lett volna megnyerhető a háztartás gyakorlati munkakörében kínálkozó kenyérkereseti foglalkozásoknak, s ezáltal megmenekültek volna az elbukástól. S ha figyelembe vesszük azt, hogy a szakácsnő, szobaleány és a házi varrónő ellátást élvez az illető családban, amellet pedig a jobbnevelésű, tisztességes és ügyes leányoknak jó fizetésük is van: kétségkívül nagyobb a keresetök, mint a legtöbb alsóbbrendű hivatalnoknőnek. S épen gyakorlati munkakörüknél fogva az ilyen jóra való eselések inkább fognak férjhez menni, mintsem az urak között különböző hivatalokban forgolódo s viszonyaikhoz képest nagy igényeket támasztó kisasszonyok.

Meggondolva mindezeket, át kell látnunk, hogy máris nagy mulasztás terheli az illetékes köröket, hogy a szóbanforgó gyakorlati munkaiskola szervezéséről mindeztideig nem gondoskodtak.

A fejlődés minden téren szükségképen maga után vonja a differenciálódást; új mozzanatok, új rétegek és újabb meg újabb szükségletek vetődnek fel, amelyekkel a nevelőtanítás rendszerének is számot kell vetnie. Már évtizedek óta nyilvánul meg az alsó néposztály keretében a jelzett két rétegre való elkülönülés. A közönséges napszamos, kőműves, iparvállalati munkás, különböző ágbeli személyes szolgálatot tevő és durvább munkára utalt, csekély keresetű szolgáló személyzet alkotja ennek a néposztálynak alsó rétegét, amely máról

holnapra él s épen csak annyit keres, amennyi a megélhetés legnélkülözhetetlenebb költségeire szükséges; vele szemben azonban nagy számmal vannak az alsó néposztály keretében az értelmesebb, ügyesebb gyári és egyéb iparvállalati munkások, továbbá iparossegédek, pallérok, különböző ágbeli szolgálk, vasúti és postaszolgálk és altisztek, rendőrök stb., akik valamivel jobb keresetök mellett takarékos és tisztességes életmódot folytatva, tőlük telhetően egyúttal jobb nevelésben is akarják részesíteni gyermekeiket. Ennek a néprétegnek van szüksége a szóbanforgó háztartási és nőipari népiskolára, melyben a népiskola hat osztályát végzett leányaik az olvasás, írás és számolás gyakorlása mellett megtanulnak főzni, mosni, vasalni és varrni, s azonfölül még gyakorlati irányú oktatást is nyerhetnek a háztartási, egészségügyi és gyermeknevelési ismeretekben. A háztartási munkára szakszerűen kiképzett jónevelésű, tisztességes és ügyes szakácsnők, szobaleányok és varrónők válnának így belőlük, akik nagyobb igényű házakban is jól állanak meg helyöket s bizonyára nyomban a munkaiskola elvégzése után jutnának mindannyian, kivétel nélkül, jó alkalmazáshoz. Hiszen a háziasszonyok örömmel s jó fizetéssel fogadnák őket házukba. Tehetségükhöz és hajlamukhoz képest egyesek a szakácsnői, mások a szobaleányi, ismét mások a varrónői munkakörre lennének alkalmasabbak; akárhányan pedig értelmességüknél és rátermettségüknél fogva esetleg jómódú családok kisebb gyermekei mellett, avagy üzletekben mint elárúsítónők is volnának sikerrel alkalmazhatók.

A népiskolai tanítónők hivatása lenne, hogy az alsó néposztályhoz tartozó szülőket a háztartási és nőipari népiskolai képzés jelentőségére figyelmeztessék; egyúttal népies nyelven írt tájékoztatót is oszthatnának ki közöttük, amelyben a fennebb mondottak értelmében ki lenne fejtve az, hogy mennyivel jobb sorsra számíthatnak a leányok a munkaiskola révén, mintsem azok, akik a gépírónői és irodai szolgálatra törekcszenek, s foglalkozás hiányában, avagy a környezetök hatása alatt egyre gyarapodó igényeik ki nem elégítése folytán sok esetben az elégedetlenség és benső meghasonlás áldozataivá lehetnek.

De nemcsak városokban, hanem népes nagyközségekben is helyénvaló lenne a háztartási és nőipari népiskola szervezése. Hisz az 5—10—20,000 lakosú alföldi községekben akárhány gazda, iparos és kiskereskedő akadna, aki örömmel küldené leányát 15 éves koráig ebbe a munka-iskolába. Ilyen helyeken a kertészeti és a házi gazdasági ismeretek elsajátításáról is kellene gondoskodni, amivégből megfelelő nagyságú kert és házi gazdaság létesítendő a népiskola mellett; ennek a gazdasági ismétlőiskola növendékei is jó hasznát vennék.

Ahol lehetséges, ez a munkaiskola a népiskolával közös épület-

ben lenne elhelyezendő, amellyel szorosabb kapcsolatba is hozható. Alapos képzettségű s ügyes szaktanítónők alkalmazása mellett természetesen a kellő fölszerelésről és arravaló, gyakorlati segédszemélyzet-ről kell az iskolafenntartónak gondoskodnia. Kevésbé népes iskolákban az elméleti oktatásra, valamint a szabás-varrásra az I—II. s illetőleg a II—III. osztályok növendékei, a tanításterv megfelelő alkalmazásával, közös tanterembe lennének összevonhatók. A háztartás gyakorlati munkáit pedig ötös-hatos csoportokban gyakorolnák a növendékek, megfelelő váltakozással.

A szóbanforgó háztartási és nőipari iskolák állítását a törvényhozásnak a nagyobb községek köteletségévé kellene tennie; de állíthatnának természetesen maga az állam, a felekezetek és társulatok (egyesületek) is. A megállapítandó hivatalos tanításterv csak irányadóul szolgálna; a helyi körülményekhez képest azután minden iskola bizonyos korlátozással maga állapítaná meg tanítástervét. Elengedhetetlen feltétel azonban, hogy ez teljesen gyakorlati irányú *munkaiskola* legyen.

KRAMMER JÓZSEF.

FICHTE MINT PEDAGÓGUS.

Fichtének személyisége meg a filozófiai tana is nevelő hatású. Nagyszabású egyéniség, éles elméjű, nemes kedélyű, hajthatatlan tetterejű férfiú volt, áthatva az embernemesítésre és boldogításra irányuló önzetlen lelkesedéstől. Azt a missziót érezte magában, hogy a kanti filozófiával, melyet önállóan továbbfejtett, megújítsa az egész világot. Mintegy Platonnak azt a gondolatát támasztja fel, hogy a filozófiával új nevelést, az új neveléssel pedig új nemzedéket kell létrehozni avégből, hogy egy nemzetet megmentsen az emberiség számára. A legnagyobb csüggedés és lemondás korában, Poroszország szégyenletes megalázása után e fenséges, szinte égvívó nevelési eszményt merte kortársai szemé elé állítani, s ezzel előkészítette a német nemzet erkölcsi újjászületését.

Filozófiája szintén pedagógiai irányú. Főtémája az öntudat keletkezése és fejlődése, főkövetelése pedig: «Tételezd az Énedet, azaz eszmélj magadra, légy önálló, légy szabad». Csakhogy az *Énen* nem az érzéki, empirikus, természetadta *Én* érvényesülését érti, hanem azt akarja, hogy jusson mindenki a benne rejlő abszolút *Én*, vagy tiszta szellem tudatára és igyekezzék ahhoz mind hasonlóbbá válni. Így érhető el a teljes öntudat, a szellemi szabadság, miből érthető, hogy az ember élete szakadatlan, végtelen törekvés, akarás,